

Prof. dr hab. Stanisław Dubisz
Emerytowany profesor zwyczajny
w Uniwersytecie Warszawskim
s.dubisz@uw.edu.pl

Opinia o dysertacji doktorskiej pani mgr Yordanki Iliewej-Cygan pt. *Wychowanie dwujęzyczne w rodzinie polsko-bułgarskiej. Wpływ języka polskiego na bułgarski język mówiony dzieci w wieku od 2 do 10 lat*, Warszawa 2023, kmpis ss. 1-216 + 217-420

Głównym zadaniem, które wyznaczyła sobie autorka opiniowanej dysertacji, było porównanie idiolektów czwórki dzieci dwujęzycznych z rodziny mieszanej polsko-bułgarskiej pod względem występowania w ich mowie bułgarskiej nieprawidłowości (odchyłeń od normy) spowodowanych oddziaływaniem języka polskiego, który w wypadku tych dzieci – mimo wychowania dwujęzycznego - jest kodem dominującym. Porównanie zostało dokonane zarówno w płaszczyźnie ilościowej, jak i jakościowej w wyniku określenia rodzajów nieprawidłowości, przeprowadzenia ich klasyfikacji oraz wyjaśnienia przyczyn ich powstania. Sprowadza się to do zdefiniowania wyników interferencji zewnętrznojęzykowej (zewnątrzjęzykowej) języka polskiego na język bułgarski dzieci, co można określić jako wpływ bezpośredni, a także do zdefiniowania wyników interferencji wewnętrznojęzykowej (wewnątrzjęzykowej) w obrębie języka bułgarskiego, polegającej na ograniczeniu kompetencji komunikacyjnej (i językowej) oraz defektywno-deformacyjnej znajomości systemu języka bułgarskiego, co można uznać za pośredni wpływ języka polskiego jako kodu dominującego w komunikacji dzieci.

Dzieci, których wypowiedzi w języku bułgarskim są przedmiotem opisu w tej dysertacji wychowywane są w rodzinie mieszanej według strategii osoby: jedna osoba – jeden język. Etnicznym nosicielem języka polskiego jest ojciec, etniczną nosicielką języka bułgarskiego jest matka. Jak pisze pani doktorantka: „Rozwój mowy u całej czwórki badanych dzieci przebiegał w sposób porównywalny i nieodstający od normy – każde z nich zaczęło wymawiać swoje pierwsze słowa w tym samym okresie, czyli między 9. a 12. miesiącem życia. Były to jedno- albo dwusylabowe wyrazy naśladujące polskie albo bułgarskie słowa. (...) W analizowanej sytuacji rozwoju mowy, w której dzieci miały kontakt z dwoma językami, w codziennej komunikacji, mamy do czynienia z tzw. dwujęzycznością naturalną typu jednoczesnego” [s. 67]. Badania były prowadzone w okresie 2014-2020 i polegały na gromadzeniu nagrań tekstów ciągłych oraz zapisów kontekstów zdaniowych z codziennych rozmów dzieci na różne tematy w

różnych sytuacjach mowy. Dzisiaj dzieci mają lat: Weronika - 15, Kalina - 13, Kamen - 11, Marta - 8, a w okresie prowadzenia badań miały odpowiednio od 2 do 10 lat.

Z zebranego korpusu materiału wyekscerpowano zbiór 2450 odchyłeń od normy języka bułgarskiego: fonetyka – 457, fleksja – 443, składnia - 594, słowotwórstwo - 59, leksyka – 897, w odniesieniu do których średni udział procentowy idiolektów dzieci jest następujący: Weronika – 9,4%, Kalina – 20,4%, Kamen – 42,1%, Marta – 28,1%. Dane te prezentują odpowiednio charakterystykę ilościową tych idiolektów (dane szczegółowe znajdują się – oczywiście – w dysertacji). W przyjętej próbie materiału wyróżniono łącznie 66 typów błędów (odchyłeń od normy języka bułgarskiego): fonetyka – 20, fleksja – 12, składnia – 17, słowotwórstwo – 7, leksyka – 10, z których – po odrzuceniu nieprawidłowości sporadycznych, przypadkowych, wątpliwych i marginalnych poddano analizie 32 typy odchyłeń od normy: fonetyka – 6, fleksja – 8, składnia – 10, słowotwórstwo – 3, leksyka – 5. Pozwoliło to na szczegółową analizę jakościową wyników wpływów języka polskiego na idiolekty dzieci.

Dysertacja autorstwa pani mgr Yordanki Ilievej-Cygan składa się z następujących części: *Wstęp* (s. 7-17); rozdział 1. *Dwujęzyczność oraz rozwój dziecka dwujęzycznego* (s. 18-36); rozdział 2. *Języki w kontakcie* (s. 37-54); rozdział 3. *Idiolekty respondentów – ilościowa analiza materiału* (s. 59-84); rozdział 4. *Idiolekty respondentów – jakościowa analiza materiału* (s. 85-200); *Podsumowanie* (s.201-207); *Bibliografia* (s. 208-214); *Wykaz skrótów* (s. 214-215); *Spis wykresów* (s. 216); *Aneks 1. Klasyfikacja materiału* (s. 217-375); *Aneks 2. Zapis materiału* (s. 376-420). Łatwo zauważyć, że dwa pierwsze rozdziały mają charakter teoretyczny, przedstawiają założenia pracy, literaturę przedmiotu, metodologię i terminologię; dwa następne stanowią część zasadniczą – analityczno-materiałową, w obrębie której najważniejszy jest rozdział 4., zawierający jakościową analizę materiału i liczący w sumie 115 stron tekstu. Istotne są również aneksy, w których pani doktorantka prezentuje cały korpus materiału, będącego podstawą dysertacji.

Autorka ujmuje język w paradygmacie strukturalistycznym, przyjmuje systemową koncepcję normy językowej, a odchylenia od niej opisuje w płaszczyźnie poszczególnych warstw strukturalnych systemu językowego. W odniesieniu do analizy faktów językowych stosuje metodę kontrastową w ujęciu S. Dubisza, metodę kontrastywną wywodzącą się od R. Lado i będącą jej rozwinięciem metodę analizy błędów znajdującą podstawy w teorii S.P. Cordera. Dysertacja ma charakter interdyscyplinarny. Z samego przedmiotu badań wynika jej komparatystyczny charakter, co wymaga uruchomienia odpowiedniego aparatu analityczno-badawczego z zakresu zarówno językoznawstwa bułgarystycznego, jak i polonistycznego.

Przedmiotem opisu jest realizacja języka współczesnego, ale do objaśnienia mechanizmów powstających odchyłeń od normy konieczna jest niejednokrotnie wiedza z zakresu językoznawstwa diachronicznego i pani doktorantka wykazuje się tu właściwą znajomością historii języka bułgarskiego, sięga także do jego prehistorycznych stadiów rozwojowych, tj. do języka staro-cerkiewno-słowiańskiego i języka prasłowiańskiego. Dotyczy to m.in. zagadnień fonetycznych, fleksyjnych i leksykalnych. Analiza odchyłeń od normy (nieprawidłowości, błędów) w bułgarskojęzycznych wypowiedziach dzieci sytuuje tę dysertację w planie lapsologii jako subdyscypliny w obrębie językoznawstwa stosowanego, ale zarazem w tej dysertacji szeroko eksponowane są wątki z zakresu rozwoju mowy dziecka oraz kontaktów językowych, a płynące z niej wnioski mogą znaleźć zastosowanie zarówno w pedagogice językowej, jak i w glottodydaktyce. Należy tu dodatkowo zaznaczyć, że wszystko to znajduje odzwierciedlenie w obszernej literaturze przedmiotu przytaczanej przez autorkę dysertacji.

Trzeba podkreślić, że dysertacja autorstwa pani mgr Yordanki Ilievej-Cygan nie znajduje odpowiedników w literaturze przedmiotu dotyczącej kontaktów językowych polsko-bułgarskich i bułgarsko-polskich, która *nota bene* nie jest zbyt obszerna. Mamy zatem w tym wypadku do czynienia z opracowaniem bez wątplenia pionierskim. Należy ją postrzegać zarówno jako dokonanie z zakresu językoznawstwa polonistycznego, jak i pracę mającą wartość w kontekście lingwistyki porównawczej.

Moim zdaniem dysertacja doktorska pani mgr Yordanki Ilievej-Cygan jest oryginalnym opracowaniem naukowym pod względem zamiaru analitycznego, zestawienia podstawy materiałowej oraz przeprowadzenia postępowania badawczego. Uważam, że ta dysertacja spełnia we właściwym stopniu kryteria stawiane pracom doktorskim pod względem metodologicznym, treściowym i kompozycyjnym.

Warszawa, dn. 3 IV 2023 r.

[Prof. dr hab. Stanisław Dubisz]